

Dr. Elvira SULTREKOVA TL2073 Hakas Türkçesi Okuma-Anlama I
Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara,
2019

Леонид Романович Кызласов

Леонид Романович Кызласов саблығ археолог, историк, Ломоносовтың адынаң премияның лауреады, история наукаларының докторы, МГУ-ның профессоры полча. Аның ады Сибирьнің, Ортын Азияның пурунғы паза ортын чүс чыллардағы тархынына чарыдылған үгредіг істезіглерінең палғалысча. Ол 24 мартта 1924 чылда Хакасияда Синявино аалда төреен. Археологияа хынчатханы кічігдөк пілдістіг полған. Школада үгренчеткендөк, ол Минсуғдағы музейде археолог полып тоғынчатхан В.П. Левашовтың хазығ тоғыстарында араласчаң.

Ағаа Илбек Адалығ чаада аралазарға киліскен. Ол танкист полып чааласхан. Чаада араласханы үчүн орденнең паза медальларнаң сыйыхтатхан. Чаа соонаң үгренізін Ломоносовтың адынаң Москвадағы хазна университетінің история факультедінде узаратхан. 1946 чылдаң сығара Леонид Романович Сойан-Алтай археология экспедициязында араласхан. Ол экспедициянаң профессор С.В.Киселёв устаан. Экспедиция Хакасияда паза Тывада тоғынған.

Л.Р.Кызласов 1952 чылда, үгренерін тоозып, МГУ-дох археология кафедрасында үгретчі полып тоғынып пастапча. 1966 чылда история наукаларының докторы тіп үгредіг ат алча. МГУ-да Леонид Романович университет үгренчілеріне паза аспиранттарға Сибирьдегі, Ыраххы Востоктағы, Ортын Азиядағы археологиядаңар лекциялар хығырча. Чиит учёнай үгренчілерінең хада чайғы сай Сибирьзер хазығ істезіглерін иртірерге кил парчаң. Амды аның үгренчілері прай Россияда паза пасха даа хазна чирлерінде тоғынчалар. Оолғы даа, Игорь Леонидович, аның чолын пасхан. Ол даа чирінзер чайғы хазығ істезіглерін иртірерге кил парадыр.

Л.Р.Кызласовтың ортын вектердегі хакастарның, уйгурларның,

монголларның городтарын асханы наукаа улуғ хозым иткен. Ученайның істезіг салтарлары монографияларда, статьяларда сыхханнар. Чүс азыра чарыхха сыххан тоғыстарның көбізі Алтынзархы Сибирьдегі чоннарның тархынын өтіре піліп аларға польсча.

Пу сөстерні үгрен салыңар:

Саблығ - ünlü	узаратхан — devam etti
археолог - arkeolog	экспедиция — araştırma gezisi
историк - tarihçi	устаан — yönetti
хазығ тоғыстар — kazı çalışmaları	үгредіг ат — bilimsel unvan
орден - madalya	лекция - dersler
медаль — madalya	чолын пасхан — yolunu ilerliyor
уйгурлар - uygurlar	1 монография - monografi
Ломоносовтың адынаң премияның лауреады - Lomonosovun adının ödülü sahibi	
история наукаларының докторы — Tarih bilimleri doktoru	

Идер тоғыстар

1. Текстті чахсы хығырарға тимнен салыңар.

2. Текстті түрк тіліне тілбестенер.

3. Сурығларға нандырыңар:

- 1) Л.Р. Кызласов кем полча?
- 2) Хачан паза хайда Л.Р.Кызласов төреен?
- 3) Школа үгренчеткенде, ол кемнің хазығ тоғыстарында араласхан?

- 4) Хайдаг чылда ол история наукаларының докторы тіп үгредіг ат алча?
- 5) Чиит учёнай үгренчілерінең хада чайғы сай хайдар паза нима идерге чөрген?
- 6) Хачаннаң сығара Л.Р.Кызласов экспедицияларда араласча?
- 7) Кем учёнайның чолын пасхан?
- 8) Нима наукаа улуғ хозым иткен?
- 9) Учёнайның істезіглері хайда сыхчалар?
- 10) Аның үгренчілері хайда тоғынчалар?

4. Пос чирлерге киректелчеткен хозымнар пас салыңар, хайдаг хозымнар полчатханын үстүнде пазыңар.

Школа ___ үгренчеткендөк, ол Минсуғдағы музей ___ археолог полып тоғынчатхан В.П. Левашов ___ хазыг тоғыстарын ___ араласчаң.

Чаа соонаң үгренізі ___ Ломоносов ___ ады ___ Москвадағы хазна университеті ___ история факультедін ___ узаратхан.

Ол экспедиция ___ профессор С.В.Киселёв устаан.

Амды аның үгренчілер ___ прай Россия ___ паза пасха даа хазна чирлерін ___ тоғынча ___.

1966 чыл ___ история наукалары ___ доктор ___ тіп үгредіг ат ал ___.

Чүс азыра чарыхха сыххан тоғыстар ___ көбізі Алтынзархы Сибирьдегі чоннар ___ тархыны ___ өтіре піліп аларға полыс ___.

Литература

1. Ekrem Arıkoğlu. Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük. Ankara: Akçağ Yay.
2. Абумова О.Д., Боргоякова Т.Н., Чанков Д.И. Хакас тілі (хығырчаң книга). - Ағбан: Хакас книга издательствозы, 2005. - 116 с.
3. Хакасско-русский словарь = Хакас-орыс сөстік. - Новосибирск: Наука, 2006. - 1114 с.
4. Газета «Хабар»: <http://khakaschiry.ru>